

Agnieszka Ogonowska

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

ORCID 0000-0001-6469-9242

Współczesne strategie badania literatury i pola literackiego w nowych obiegach medialnych. Produkcja – recepcja – krytyka

Świat jest tkaniną, którą przędziemy codziennie na wielkich krosnach informacji, dyskusji, filmów, książek, plotek, anegdot. Dziś zasięg pracy tych krosien jest ogromny – za sprawą internetu prawie każdy może brać udział w tym procesie, odpowiedzialnie i nieodpowiedzialnie, z miłością i nienawiścią, ku dobru i ku złu, dla życia i dla śmierci. Kiedy zmienia się ta opowieść – zmienia się świat. W tym sensie świat jest stworzony ze słów.

To, jak myślimy o świecie i – co chyba ważniejsze – jak o nim opowiadamy, ma więc olbrzymie znaczenie. Coś, co się wydarza, a nie zostaje opowiedziane, przestaje istnieć i umiera. Wiedzą o tym bardzo dobrze nie tylko historycy, ale także (a może przede wszystkim) wszelkiej maści politycy i tyrani.

Ten, kto ma i snuje opowieść – rządzi.

Olga Tokarczuk, fragment przemówienia noblowskiego *Czuły narrator*, 2019

Wprowadzenie do metody

Socjologia literatury (w obecnym kształcie) nie jest nową propozycją badawczą¹. To, co stanowi jednak o jej sile, to fakt, iż służy ona niezmiennie, to jest od lat sześćdziesiątych XX wieku, całościowej analizie kluczowych aktorów społecznych oraz powiązanych z nimi instytucji na polu literatury. Czynniki te (aktorzy społeczni

¹ Mowa tu o latach dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy to między innymi za sprawą nieklasycznych teorii władzy i socjologii refleksyjnej reprezentowanych przez Pierre'a Bourdieu pojawia się nowy sposób całościowego patrzenia na pole literackie, odwołujący się do koncepcji neomarkistowskich i poststrukturalistycznych oraz do krytycznej „dekonstruującej” lektury spod znaku Nietzschego, Freuda, Marksa. Zwieńczeniem tego sposobu myślenia jest książka Pierre'a Bourdieu *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego* z 1992 roku. Dzieło literackie jawi się jako produkt określonej pozycji społecznej jego autora; podobnie – czynnik społeczny odgrywa istotną rolę w odniesieniu do strategii interpretacji tekstu przez różne grupy czytelników (w tym krytyków literackich), zaś jego ocena ma charakter względny wobec aktualnego stanu pola. Przy czym to ostatnie pozostaje w nieustannej dynamice. Twórca, podobnie jak jego dzieło, zostaje wykreowany przez pozostałe ogniwa pola literackiego, czyli wydawców, badaczy literatury, krytyków *etc.* Propozycja Bourdieu łączy – na pewnym poziomie analizy – społeczne uwarunkowania procesów produkcji dzieła literackiego (co było domeną badań marksistowskich i neomarksistowskich) z problematyką społecznych i historycznie zmiennych uwarunkowań ich odbioru, które stanowiły przedmiot zainteresowań głównie przedstawicieli tak zwanej estetyki recepcji (Jauss, Weinrich, Iser).

oraz instytucje) determinują kształt i dynamikę współczesnej produkcji literackiej tudzież strategie recepcji i użytkowania, nawet tego samego dzieła w różnych kontekstach społecznych. W Polsce problematyką tą zajmowano się od lat sześćdziesiątych (Stefan Żółkiewski – marksizm, strukturalizm, semiotyka, determinizm technologiczny) z perspektywy tak zwanych klasycznych teorii władzy oraz badań nad społecznymi mechanizmami życia literackiego, a następnie – w latach osiemdziesiątych XX wieku – niektóre z tych idei rozwijali rzecznicy socjologii komunikacji literackiej. W teoretycznoliterackim ujęciu tych badaczy akcent położony był na kwestie komunikologiczne, obiegu literatury w epoce komunikacji masowej oraz odniesienie do analogowych mediów audiowizualnych (Żółkiewski, por. przypis 7; Lalewicz 1985).

Pierre Bourdieu z kolei, jako przedstawiciel tak zwanych nieklasycznych teorii władzy, profiluje swoje rozważania w polu analiz socjologicznych o nachyleniu neomarksistowskim i poststrukturalistycznym. Stąd bardziej interesuje się kwestiami produkcji, dystrybucji i odbioru przekazów jako emanacji określonych sił społecznych, powiązanych z grupami interesu, które nieustannie rywalizują w określonym czasie i miejscu o kapitał symboliczny i ekonomiczny, o władzę narzucania znaczeń oraz kontestowania tych już obecnych w polu dyskursów kulturowych, artystycznych, literackich. Układ sił podlega nieustannej zmianie, a dynamika pola z punktu widzenia zwyciężonych i pokonanych wpisuje się w idee gry o sumie niezerowej.

Choć nie istnieje dominująca postać socjologii literatury, która działałaby na pracach wielkiej i wszechobowiązującej meta-narracji, to ta jej (post)Bourdieu'owska wersja umożliwia nową optykę badania zjawisk „transgranicznych”, „transmedialnych”, „interdyscyplinarnych”, „wzajemnie i wielokierunkowo sprzężonych”, podlegających konwergencji medialnej. Zwłaszcza połączenie koncepcji autora *Reguły sztuki* z elementami determinizmu technologicznego umożliwia badanie wzajemnych relacji i sprzężeń między dominującą technologią a formą i treścią (tematyką) twórczości literackiej. Pozwala na określenie – zmiennych historycznie, kulturowo i geograficznie – konfiguracji społecznych oraz technologicznych, które determinują aktualnie badane pole literackie z jego uwarunkowaniami geopolitycznymi. Mariaż ten (koncepcji Bourdieu z determinizmem „spod znaku” Marshalla McLuhana i jego uczniów) pozwala również wprowadzić do analizy tego ostatniego fenomenu (pola) aparaturę medioznawczą, na przykład pojęcie interfejsu czy dominującej technologii. Terminy te oznaczają kanały i kluczowe formy pośrednictwa w kontakcie z dziełem, które narzucają – czytelnikowi / użytkownikowi – strategie jego odbioru lub – w przypadku literatury czy sztuki nowych mediów – konstrukcji, transfiguracji, remiksu (Manovich 2006; Hayles 2002).

Z jednej strony chodzi zatem o technologie literatury (Maryl 2010), z drugiej o obecność tej problematyki w samej literaturze i jej adaptacjach. Nie jest tajemnicą, że wiele zrealizowanych później projektów technologicznych znalazło

najpierw swój wyraz na kartach tradycyjnych książek² czy w formie konceptów filozoficznych³.

Takie ujęcie ułatwia także kompleksowe studia i analizy wymagające połączenia refleksji historycznoliterackiej z synchronicznymi badaniami komparatystycznymi, badania procesualne⁴ z opisem systemu wzajemnych relacji między elementami pola literackiego (*offline i online*)⁵. W połączeniu obu koncepcji z neopragmatyzmem Richarda Rorty'ego (Rorty 1998, 1999) możliwe jest także badanie strategii użycia tekstu literackiego w różnych praktykach społecznych. Chodzi nie tylko o odbiór „gotowych” dzieł, lecz także o ich adaptowanie na inne media, wprowadzanie w pola gier intertekstualnych oraz intermedialnych, konstruowanie i rekonstruowanie w przestrzeniach (nowo)medialnych, tworzenie z ich elementów lub fragmentów – bardziej złożonej opowieści transmedialnej.

Kluczową kategorią z repozytorium pojęć Bourdieu jest z pewnością pojęcie pola. Występuje ono w kilku powiązanych ze sobą kontekstach funkcjonalnych – mowa jest o analizach: pola literatury w polu władzy oraz ich zmienności w czasie; przemian wewnętrznej struktury pola literackiego w kontekście innych pól oraz pozycji podmiotowych zajmowanych przez czołowych aktorów społecznych z nimi związanych; i wreszcie obejmuje: „analizę genezy habitusów właściwych tym, którzy te pozycje zajmują, czyli systemu dyspozycji, które jako wytwory trajektorii społecznej oraz pozycji wewnątrz pola literackiego (lub innych pól) znajdują w tej pozycji okazję, mniej bądź bardziej sprzyjającą temu, by się aktualizować” (Bourdieu 2001: 327).

Badania te dotyczą zatem społecznych, kulturowych, ekonomicznych i politycznych uwarunkowań powstawania literatury, jej cyrkulacji i recepcji w różnych obiegach społecznych oraz medialnych, krytyki jej wytworów oraz podmiotów społecznych odpowiedzialnych za ich powstawanie.

Tak sprofilowana socjologia literatury pozwala także na uwzględnienie w analizach sił społecznych, które powodują, że konkretne dzieła i ich twórcy są nagradzani czy zaliczani do tak zwanego kanonu lektur i panteonu uznanych autorów. Inne dzieła zaś są dyskredytowane, wyłączone z obiegów nowomiedialnych oraz z planów wydawniczych lub czytane i (u)znane peryferyjnie, bez możliwości osiągnięcia globalnego zasięgu i prestiżu (Wichrowska [red.], 2012; Iwasów, Czerska [red.], 2005; Bloom 1995).

² Przykłady projektów futurologicznych w literaturze, które znalazły swoje odpowiedniki w okresie późniejszym: Stanisław Lem, *Powrót z Gwiazd* – czytniki e-boków; *Obłok Magellana* – tablety i smartfony; Issac Assimov, *Fundacja* – projekt przenośnego kalkulatora; George Orwell, *Rok 1984* – permanentna inwigilacja; Edward Bellamy – *Looking Forward* (1888) – karta kredytowa; Ph.H. Dick, *Czy Androidy śnią o elektrycznych owcach?* – prywatne loty kosmiczne.

³ Np. dromologia czy projekty hybryd neurkognitywno-technologicznych Paula Virilio. Por. Virilio 2008, 2001.

⁴ Literatura w procesie: tworzenia (np. dynamika samego procesu twórczego na osi autor–dzieło, współkreacja dzieła przez użytkowników), recepcji, oceniania, nagradzania, adaptowania na inne media, wykorzystywania w innych tekstach kultury, *etc.*

⁵ Szerzej – w epoce konwergencji: pola kulturowego. Por. Jenkins 2007.

Przedmiotem analiz w obrębie socjologii literatury jest zatem tak zwana ekonomia prestiżu (sformułowanie Jamesa Englisha). Chodzi więc o społeczne funkcje nagród literackich, które stanowią istotną część procesu historycznego (tradycji literackiej i kulturowej), a zarazem mają – ujmując rzecz pragmatycznie – określoną moc sprawczą. Nagroda wpływa na sposób postrzegania dzieła i jego twórcy i może być efektem konwertowania kapitału symbolicznego na ekonomiczny, i odwrotnie. Przemysł nagród – zdaniem Jamesa Englisha – powinien być postrzegany jako istotna część współczesnej praktyki kulturalnej oraz przestrzeni / mechanizmu władzy, w której odbywa się nieustanna walka o wytwarzanie wartości symbolicznych, kulturowych, ekonomicznych oraz ich uznawanie (English 2013). W tym procesie legitymizowania wartości czy też użyteczności dzieła uczestniczą aktywnie media oraz nowe autorytety medialne, czyli tak zwani influenserzy, a także fani, czyli najbardziej aktywni twórcy kultury prosumpcji (Siuda 2012). Ci ostatni – poprzez swoje zachowania sieciowe – mogą współkreować wartość tekstu, autora lub zjawiska literackiego (Beer, Burrows 2010) bądź współuczestniczyć w jego kreowaniu i ulepszeniu, zgodnie z zasadami wikinonii (Tapscott, Williams 2008).

Moc sprawcza nagradzanych autorów sprowadza się także do ich nowych funkcji i zadań społecznych, niejako po uzyskaniu nobilitującego – w danym środowisku – wyróżnienia. Prowadzi to często do zjawiska przeniesienia autorytetów⁶. Ekonomia prestiżu – choć sama w sobie wytwarza niezwykle istotne pole badań socjologicznych i kulturowych, stanowi także ważny element tak zwanego życia literackiego w różnych skalach i wymiarach, na przykład temporalnej – życie literackie danej epoki, geopolitycznej czy topograficznej – danego regionu⁷.

Współcześnie to pole kulturowe, na którym funkcjonuje literatura, obejmuje także przestrzenie wirtualne, związane z mediami elektronicznymi, nowymi mediami oraz mediami społecznościowymi. Stanowią one ponowoczesny kontekst dla literatury w sieci i literatury sieci, dla adaptacji filmowych, telewizyjnych, teatralnych utworów literackich, gier sieciowych. Są one oparte na literackich pierwowzorach, a ostatnio stanowią przykład (wy)tworów kulturowych, których status wymyka się tradycyjnym klasyfikacjom gatunkowym oraz wykracza poza granice konkretnego medium. Nierzadko w sensie ontologicznym nie są one trwałym bytem (dziełem czy tekstem literackim), lecz mają charakter procesualny (*work in progress*) lub są związane ze zjawiskami seryjności i serializacji w kulturze. Zagadnienia te są – przynajmniej częściowo – przedmiotem zainteresowania tak zwanej humanistyki cyfrowej⁸ czy ekonomiki mediów oraz zarządzania przemysłami kreatywnymi.

⁶ Zjawisko przeniesienia autorytetów – wywieranie wpływu na określoną osobę lub grupę społeczną przez osobę, która posiada autorytet w konkretnej dziedzinie (np. jest laureatem Nagrody Nobla), a wypowiada się w innej dziedzinie (np. gospodarki światowej).

⁷ Problematyką życia literackiego zajmował się już w latach sześćdziesiątych XX wieku Stefan Żółkiewski, inspirując się głównie myślą marksistowską i neomarksistowską. Od lat sześćdziesiątych XX wieku zajmował się także semiotycznymi rozważaniami nad tekstami Marshalla McLuhana, obiegam literatury, produkcją literacką *etc.* Por. Żółkiewski 1973, 1974, 1979, 1982.

⁸ Zagadnienia te zostały opisane między innymi w numerze monograficznym „Studia de Cultura” 2016, nr 8.2, pt. *Cyfrowa humanistyka*.

Literatura staje się coraz bardziej konwergentna, zbliża się w swojej estetyce i w typie strategii odbiorczych do filmów i gier sieciowych, a nawet do dzieł nowych mediów. Wspomniana przestrzeń jest także kontekstem dla działań para- i metaliterackich, na przykład takich, które służą promocji konkretnych dzieł i autorów (żyjących i nieżyjących oraz sfingowanych) wśród użytkowników sieci⁹. Eksperymenty nowomediacyjne, na przykład w różnych formach literatury (post)elektronicznej, służą nierzadko także metarefleksji dotyczącej problemu istoty, granic i funkcji literatury w dobie nowych mediów, w kulturze konwergencji (Pawlicka 2017). W tym kontekście pojawia się problem nowych kryteriów oceny produkcji literackiej (np. kryteria estetyczne vs. funkcjonalne) oraz porównywalności już dokonanych ocen. Ujawnia się także status różnych grup krytyków literatury, którzy – wyposażeni w różne habitusy, kompetencje kulturowe i literackie – są opiniotwórczy dla użytkowników różnych mediów.

Co warto podkreślić, we współczesnej kulturze remiksu (termin Lawrence'a Lessinga, zob. Lessing 2009; Spodaryk 2016) niektóre teksty źródłowe lub ich fragmenty zyskują na znaczeniu dopiero, gdy zostają wykorzystane przez innych twórców w formie wspomnianych powyżej praktyk adaptacyjnych lub jako elementy ich dzieła (remiksy, fuzje i mashupy u Lva Manovicha). Uznanie może nie wynikać wcale z oryginalności nowego dzieła, lecz z wysokiej pozycji autora na polu produkcji kulturowej.

W odniesieniu do tych praktyk – zmianie ulega więc rozumienie kategorii autorstwa; staje się ono produkcją lub efektem zbiorowego wysiłku różnych aktorów społecznych, którego następstwem jest powstanie dzieła sygnowanego imieniem i nazwiskiem „jakiegoś” autora. I tylko dlatego, że wymaga tego określony proces wydawniczy, promocyjny, marketingowy.

Dialog z tak zwaną tradycją odbywa się zatem w sposób zapośredniczony poprzez dzieła, którego są efektem kompilacji, mają strukturę patchworku, stanowią parodię lub pastisz innego tekstu lub też są elementem bardziej złożonej narracji transmedialnej. Nierzadko ich rzeczywisty status pozostaje nierozpoznany przez odbiorcę z uwagi na brak koniecznych (często bardzo specyficznych) kompetencji kulturowych¹⁰.

Przedmiotem refleksji i badań socjologii literatury są również okresy przełomu, w których następuje rewizja kanonu, zwrot ku twórczym peryferiom, gloryfikacja zapomnianych i niedocenionych, fascynacja nowymi tematami i formami ekspresji twórczej.

⁹ Szerzej na ten temat w niepublikowanej pracy doktorskiej Marii Szumery pt. *Literacka strona Facebooka*. Doktorat został napisany pod kierunkiem prof. Agnieszki Ogonowskiej i obroniony na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w 2019 roku.

¹⁰ Ciekawym *exemplum* tej strategii może być mit króla Cypru Pigmaliona, zakochanego w wyrzeźbionym przez siebie z kości słoniowej posągu kobiety, którą nazwał Galatea. Historia ta stała się następnie kanwą znanego musicalu *My Fair Lady* (1964), a jej elementy kanwą filmu *Piętno* (2003) w reżyserii Roberta Bentona.

Status socjologii literatury

Socjologia literatury w obecnym kształcie – druga dekada XX wieku – nie jest już tylko subdyscypliną socjologii ani też literaturoznawstwa. Aby zrozumieć jej naturę i trajektorię rozwoju (od XIX wieku do współczesności), należy przypomnieć kilka kluczowych faktów z historii rozwoju nauk. Od co najmniej 200 lat socjologia i literaturoznawstwo borykają się z ustaleniem swojej specyfiki oraz wypracowaniem adekwatnych metod, które pozwoliłyby utrzymać ich status naukowości.

Tabela 1. Socjologia i teoria literatury: analiza porównawcza

Kryteria porównawcze	Socjologia	Teoria literatury
Czas powstania	XIX wiek	XIX wiek
Walka o status dyscypliny naukowej	Model pozytywistyczny – nauki historyczne i przyrodnicze	Model pozytywistyczny – nauki społeczne oraz filozofia i historia
Pierwszy istotny przełom w drodze ku autonomii	Przełom XIX i XX wieku – przejście od makroanaliz społecznych opartych na metodach statystycznych i prawie wielkich liczb do badań na poziomie mezo i mikro z wykorzystaniem metod subiektywnych i jakościowych	Przełom XIX i XX wieku – przełom antypozytywistyczny
Miejsca wspólne	Literatura jako zbiór tekstów zastanych, które mogą być źródłem wiedzy społecznej	Społeczne uwarunkowania pola literackiego
Typ refleksji naukowej	Nomeotetyczna	Nomotetyczna (nurt analityczno-naukowy) i idiograficzna (nurt interpretacyjno-hermeneutyczny)*

* W rozumieniu Anny Burzyńskiej i Michała Pawła Markowskiego (Burzyńska, Markowski 2006: 25).

Źródło: opracowanie własne

Od XIX wieku można zaobserwować rozwój i koncentrację (w formie paradygmatów, szkół, nurtów) pewnych propozycji naukowo-badawczych w studiach socjologiczno-literackich. Należą do nich badania krytyczne inspirowane teorią marksistowską, analizy historycznoliterackie uwzględniające uwarunkowania społeczno-polityczne pisania i recepcji dzieł; strukturalizm genetyczny uwzględniający badania tekstualne w odniesieniu do struktur społecznych (władzy, komunikacji, aksjologii). Lata sześćdziesiąte XX wieku przyniosły rozwój anglojęzycznych badań kulturowych (*culture studies*) związanych z krytyczną analizą dyskursów literackich. Badania te, prowadzone pod szyldem szkoły w Birmingham (Raymond Williams, Richard Hoggart, Frederic Jameson), a następnie przez młodszą generację (Terry Eagleton, Stuart Hall), doprowadziły do rewizji radykalnej myśli marksistowskiej, otwierając perspektywy nowych badań nad funkcjami kultury popularnej, aktywną rolą czytelnika oraz funkcjami produkcji literackiej we współczesnym społeczeństwie konsumpcyjnym, zdominowanym od lat dziewięćdziesiątych XX wieku przez nowe media.

Tabela 2. Socjologia literatury i brytyjskie studia kulturowe w latach 60. XX wieku (analiza porównawcza)

Badania / miejsca wspólne	Socjologia literatury w Polsce (lata 60. XX w.)	Brytyjskie studia kulturowe (lata 60. XX w.)
Źródła inspiracji do badań	Marksizm, strukturalizm, semiotyka, krytyczne teorie władzy	Marksizm, strukturalizm, semiotyka, krytyczne teorie władzy
Przedmiot badań	Literatura, teksty kultury popularnej	Literatura, teksty kultury popularnej
Nawiązania do innych dziedzin nauki	Socjologia, etnografia, literaturoznawstwo	Socjologia, etnografia, literaturoznawstwo

Źródło: opracowanie własne

Literaturoznawcy także poszukiwali nowych źródeł inspiracji do własnych badań nad tekstami, które wydobyły ich z kręgu inspiracji formalistycznych, strukturalistycznych (1 i 2 nurtu) czy semiotycznych, zwracając się do antropologii, badań kulturowych i psychologii, a od lat dziewięćdziesiątych XX wieku – w stronę badań nad mediami i sztuką nowych mediów. Te nowe inspiracje pozwoliły uwolnić się od paradygmatu dziewiętnastowiecznych badań historycznoliterackich i estetycznych skoncentrowanych głównie na analizie formalnych cech dzieła (konstrukcja bohaterów, świata przedstawionego, czasu i miejsca akcji *etc.*), na badaniu wyznaczników ich literackości oraz tematyki historyczno-obyczajowej w odniesieniu do ram konkretnej epoki. W to miejsce lub równolegle pojawiły się, zwłaszcza od drugiej połowy lat osiemdziesiątych XX wieku, próby analiz pragmatyczno-semiotycznych oraz socjologii komunikacji literackiej (w tym ostatnim kontekście – głównie opracowania Janusza Lalewicza inspirowane pracami Stefana Żółkiewskiego)¹¹. Badania prowadzone od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku obejmowały między innymi: funkcje tekstu i ich znaczenie nadawane przez różnych czytelników (perspektywa pragmatyczna); studia autobiograficzne i autoterapeutyczne (ślady autora w dziele, pisanie jako technika konfesji i autoterapii – perspektywa autobiograficzna i badania hermeneutyczne drugiej fali); aspekty afektywne i cielesne tekstu literackiego (polisensoryczność dzieła oraz zdolność wpływania na czytelnika – badania psychologiczne zorientowane na odbiór dzieła); analizy odwołujące się do kategorii doświadczenia egzystencjalnego i badań narracyjnych (np. doświadczenia generacyjnego, naznaczenia traumą, nowych ról życiowych *etc.*).

Zwrot literaturoznawców w kierunku badań społecznych umożliwił im mapowanie dzieł literackich poprzez kategorie badawcze reprezentatywne dla socjologii, psychologii, antropologii, etnografii *etc.* Początkowo, czyli na przełomie XIX i XX wieku, było to związane z próbą unaukowania literaturoznawstwa i utworzenia analityczno-naukowego fundamentu nauki w duchu modelu pozytywistycznego. Przełom poststrukturalistyczny, a następnie zwroty pragmatyczny, etyczno-polityczny czy kulturowy (ten ostatni w latach osiemdziesiątych XX wieku) ponownie „otworzyły” badania literackie na te dziedziny wiedzy, ale działanie to wynikało już z innych motywacji teoriopoznawczych, epistemologicznych. Nie chodziło bowiem o potwierdzenie statusu literaturoznawstwa, ale o rozwijanie badań

¹¹ Por. np. Żółkiewski 1967: 1–30. Jego poglądy były inspirowane między innymi teoriami Marksa, Gramsciego, Ricoeura, Griemsa.

antropologicznych, dla których teksty literackie były istotnym źródłem informacji o człowieku *sensu largo* i *sensu stricte*.

Z kolei dla przedstawicieli tych nauk społecznych literatura jako wytwór społeczno-kulturowy stała się przedmiotem analiz dotyczących różnych aspektów społeczeństwa (badania feministyczne, genderowe, postkolonialne). Pośrednim efektem tych analiz był rozwój badań hermeneutyczno-interpretacyjnych w samym literaturoznawstwie. Perspektywa ta, jak piszą Anna Burzyńska i Michał Paweł Markowski, „tworzyła rozmaite języki interpretacji, a w konsekwencji otwiera literaturę na nowe konteksty, pomnażając bogactwo jej znaczeń, odniesień i użyć” (Burzyńska, Markowski 2006: 25). Złoty okres tej pierwszej fali obustronnej fascynacji zakończył się na przełomie XX i XXI wieku. Do znaczących zjawisk tego okresu zaliczyć można z pewnością wydanie książki Pierre’a Bourdieu *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego* z 1992 roku.

Perspektywy badań współczesnego pola literackiego

Zmiana paradygmatu kultury w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, to znaczy przejście od mediów analogowych do cyfrowych, od tradycyjnych układów komunikacyjnych do formy posttradycyjnej, zaowocowała ważnymi przemianami na polu literatury¹². Ta ostatnia kategoria jest rozumiana w duchu socjologii literatury Pierre’a Bourdieu, gdyż to podejście łączy w sobie dwa nurty, które są istotne z punktu widzenia dalszych refleksji: socjologii produkcji literackiej i socjologii recepcji (Bourdieu 2001). Między tymi dwoma biegunami pola rozpościera się cała instytucjonalna sieć skomplikowanych połączeń między podmiotami i grupami interesu, które nie tylko tworzą teksty i znaczenia, ale także nieustannie negocjują ich ważność na polu rozgrywek kulturowych i politycznych. Polityka jest rozumiana jako forma organizacji działań społecznych i kulturowych, które prowadzą do określonej dynamiki sił na danym polu, na przykład do produkcji literackiej czy artystycznej. Tworzą ją ludzie i grupy interesu, jest ona materializowana w formie tekstów, które są nośnikiem określonej ideologii oraz odzwierciedlają aktualną dynamikę pola, którego są efektem. Szczególnym jej ‘wariantem’ jest tak zwana polityka (re)prezentacji (Ogonowska 2004, 2007, 2013).

Sieć funkcjonuje w tym kontekście jako model architektury połączeń między jednostkami i tekstami, ale także jako metafora internetu oraz nowego elektronicznego środowiska, które wyznacza strategię uczestnictwa w tym polu relacji oraz możliwość zajmowania określonych pozycji podmiotowych. Logika sieci unieważnia arbitralny i stały podział na centrum i peryferie, tradycyjną hierarchiczność i dwumodalne wartościowanie. Dynamika pola wyznacza te miejsca sieci, które ulegają nieustannym zmianom i przekształceniom; procesy te w różnym stopniu dotyczą i dotyczą poszczególnych jej ogniw.

Opisywany poniżej podział na posttradycyjny i tradycyjny układ komunikacyjny powinien być rozumiany jako podział na bieguny pewnego kontinuum praktyk medialno-komunikacyjnych obecnych na polu produkcji literackiej. Jest to szczególnie

¹² O innych zwrotach badawczych we współczesnej humanistyce por. np. Kowalewski, Piasek (red.) 2010; Grajewski i in. (red.) 2015.

zasadne w odniesieniu do zjawisk i konkretnych tekstów, które są obecne (częściowo lub fragmentarycznie) zarówno w przestrzeni offline, jak i online; w mediach drukowanych i elektronicznych, analogowych i cyfrowych *etc.* Przykładem takiej „struktury” jest narracja transmedialna (Jenkins 2006).

W posttradycyjnym paradygmacie komunikacyjnym coraz częściej mówi się o produkcji literackiej niż o pisaniu tekstu literackiego oraz o użytkowaniu tekstów literackich, a nie po prostu o ich recepcji. Ta zmiana nomenklatury wynika z kilku istotnych zjawisk, których w miarę kompleksowe ujęcie jest możliwe tylko w kontekście socjologicznym, w optyce nieklasycznych teorii władzy. Można wtedy zobaczyć wszystkich najważniejszych aktorów pola literackiego i powiązać ich działania poprzez struktury instytucjonalne, które wyznaczają formę i zakres ich aktywności oraz typy i formy władzy, jakimi dysponują.

Ujęcie Bourdieu pozwala również powiązać kapitał symboliczny, jaki wytwarzają owi aktorzy (w tym producenci i użytkownicy literatury) z kapitałem ekonomicznym, który wpływa na ich pozycję, reguluje układ sił na rynku literackim oraz wynika z ich działań. Produkcja literatury i jej użytkowanie to również kategorie, które implikują podejście ekonomiczne i pragmatyczne, gdyż ten sektor kultury podlega tak jak wszystkie inne dziedziny życia kapitalizacji, oceniany jest w kategoriach rentowności, a nie (tylko) wartości estetycznych.

Przemiany, o których mowa powyżej, wpłynęły zasadniczo na podejście do samej literatury; przestano pytać o wyznaczniki literackości na rzecz funkcji literatury w odniesieniu do potrzeb konkretnego czytelnika lub grupy społecznej, którą on reprezentuje¹³; istotne stało się także opisywanie cyrkulacji tekstów, które uznane za literackie w różnych obiegach medialnych, komunikacyjnych, wspólnotach dyskursywnych, jednocześnie są określonymi wspólnotami interesu. Tym samym odchodzimy od esencjonalistycznej definicji literatury (i wyznaczników tak zwanej literackości) na rzecz ujęcia konstruktywistycznego, które w swoim najsilniejszym wariantcie głosi, iż rzeczą są tym, jak je zdefiniujemy, a tym samym wyznaczymy ich wartość (użytkową, relacyjną, rynkową *etc.*).

Pisanie – jako autonomiczna czynność twórcza przypisana do jednego podmiotu – stało się albo całkowicie *passee*, albo też jest zaledwie elementem złożonego procesu produkowania tekstu. W aktywność tę – obok autora mogą być zaangażowane inne osoby, na przykład programista czy użytkownik (adaptator, członek demosceny *etc.*). Celem tej aktywności nie jest już albo wyłącznie tworzenie opowieści i kreowanie alternatywnych światów fikcjonalnych, lecz: a) tworzenie elementów narracji, z których użytkownik stworzy własną opowieść; b) stworzenie kontekstu komunikacyjnego i algorytmu, który pozwala ze zbioru zamkniętego lub otwartego generować taką opowieść lub ich serie; c) wykorzystanie fragmentów tekstów już istniejących w przestrzeni nowego dzieła; d) zaproponowanie idei i algorytmu, które – w pracach awangardowych, choćby w odniesieniu do literatury konceptualnej – pozwalają stworzyć dzieło będące na przykład katalogiem obiektów.

¹³ Na świecie pojawiają się interdyscyplinarne badania psychologiczno-literaturoznawcze dotyczące funkcji czytania literatury przez grupy i małe wspólnoty. Por. Davis 2019: 8–13.

W tym ostatnim przypadku „składową” tekstu literackiego są terminy odnoszące się do rzeczy, które spełniają określone kryterium.

W tym posttradycyjnym kontekście zmieniają się także role i zadania użytkownika. Czytelnik w tradycyjnym układzie kontemplował tekst, a poprzez proces lektury kreował w swoim umyśle fikcjonalne światy lub ich fragmenty (np. postaci bohaterów). Nierzadko, zwłaszcza w modelu przymusowej lektury szkolnej, był obligowany do czytania według określonego klucza i/lub odsłaniania tak zwanych intencji autora. W tym posttradycyjnym układzie komunikacyjnym staje się on często odpowiedzialny za sam proces kreowania dzieła, najczęściej przy użyciu nowych interaktywnych technologii.

Wybrane zjawiska, w dużym stopniu reprezentatywne dla nowego paradygmatu, zostaną syntetycznie, z konieczności, przedstawione na przykładzie współczesnego pola literackiego zdominowanego przez (nowe) media oraz studia nad technokulturą. Jego pełny opis wymaga uruchomienia, po pierwsze, perspektywy badań charakterystycznych dla archeologii mediów. Chodzi między innymi o zidentyfikowanie dominujących trajektorii rozwoju mediów oraz powiązanych z nimi form ekspresji (np. gatunki, formaty) przez pryzmat wynalazców – innowatorów, dominujących koncepcji naukowych oraz środowisk twórczych (akademickich, militarnych), w których się one rozwijały i zmaterializowały w kontekście konkretnych wynalazków.

Poprzez uwzględnienie perspektywy „archeologicznej” przyjmuje się założenie, iż współczesne dla literatury konteksty medialne są silnie uwarunkowane historycznie, ekonomicznie i politycznie, a odkrywanie kolejnych poziomów i warstw tego rozwoju odgrywa kolosalną rolę w rozumieniu logiki, ideologii i kierunków ewolucji współczesnego pola literackiego. Jest to fenomen niezwykle złożony, funkcjonujący zarówno w procesie historycznym (jako kolejny jego etap lub ogniwo), jak i w progresji związanej z teraźniejszością i z przyszłą kondycją.

Perspektywa takich badań pozwala również na rekonstrukcję, z uwzględnieniem kategorii płci biologicznej i kulturowej innowatorów bądź innowatorek, przez co mogą powstawać alternatywne wizje historii rozwoju mediów oraz literatury nowych mediów spod znaku: History lub Herstory (Jack 2009; Fritz 1996; por. Filmografia).

Po wtóre, współczesne pole literackie jest silnie zdeterminowane przez medialne strategie promocji, które służą zarówno reklamie dzieł reprezentatywnych dla literatury offline, jak i dla różnych form liternetu, a także adaptacji tekstów literackich na inne media i *vice versa*.

Po trzecie, w przyjętej perspektywie badań, możliwe jest „zmapowanie” czynników i kierunków wpływu (nauka – rzeczywistość medialna – nauka) rewolucji naukowej (Shapin 2000; Holmes 2010; Gleick 2012), w tym rozwoju ponowoczesnych teorii literatury, i to zarówno w ich „odmianie”, kulturowej i socjologicznej, jak i w psychologicznej.

Po czwarte, staje się bardziej realne opisanie roli konkretnych osób związanych ze współczesną rewolucją cyfrową (Isaacson 2011; Waldrop 2001) oraz ich znaczenia jako innowatorów technologicznych na polu literackim czy kulturowym (Hodgers 2002; Cohen 1999), a także jako kreatorów nowej przestrzeni do

komunikacji społecznościowej (Jones 2017; Kahney 2010). W tym kontekście, czyli w dobie informacjonizmu (termin Manuela Castellsa) oraz w komunikacji sieciowej, pojawiają się nowe kasty netokratów (Leibovich 2003; Bard, Soderquist 2006), które wyznaczają kierunki rozwoju współczesnej kultury i produkcji literackiej. Należą do nich twórcy – programiści, administratorzy danych, aktywiści sieciowi, którzy działają współcześnie na polu literatury w swoim imieniu – jako autorzy dzieł i projektów literackich lub jako kooperanci.

Po piąte, istotna jest w tych badaniach nie tylko konwergencja medialna, lecz także koncentracja na historii rozwoju konkretnego medium czy aplikacji (Kelly, Asprey 2010; Ceruzzi 1983), na przykład komputera dla literatury oraz nowych hybryd transmedialnych (np. twitteratura) (Aciman, Rensin 2009). Istotne w tej deterministyczno-neopragmatycznej perspektywie staje się uwzględnienie wpływu software'u i hardware'u na formy eksperymentów literackich w perspektywie archeologii mediów oraz współczesnych badań z zakresu komparatystyki medialnej¹⁴.

Jak pokazują powyższe ustalenia, współczesne badania nad polem literackim wymagają interdyscyplinarnego i wieloparadygmatycznego spojrzenia (nieklasyczne teorie władzy, determinizm technologiczny, (neo)pragmatyzm są ich fundamentem). Tak rozwijająca się socjologia literatury wydaje się jednak istotnym polem refleksji nad złożonością opisywanych zjawisk oraz kompleksowym charakterem połączeń między kluczowymi elementami tego pola, i to w różnych perspektywach temporalnych. Archeologia mediów umożliwia wgląd w historię i trajektorie rozwoju poszczególnych wynalazków (technologii, aplikacji). Komparatystyka medialna pozwala zając się terażniejszością w ujęciu porównawczym (geopolityka), a one wspólnie – ułatwiają przewidywanie kierunków i dynamiki przyszłego rozwoju pola literackiego. Coraz większą rolę odgrywa w nim forma opowieści i strategie jej konstruowania, promowania oraz dystrybuowania w obiegu nowomediów. Obecność i funkcjonalność narracji w określonym kontekście społecznym staje się ważniejsza aniżeli sama treść fabularna i jej zgodność z rzeczywistością. Jak powiedziała Olga Tokarczuk w przemówieniu noblowskim:

To, jak myślimy o świecie i – co chyba ważniejsze – jak o nim opowiadamy, ma więc olbrzymie znaczenie. Coś, co się wydarza, a nie zostaje opowiedziane, przestaje istnieć i umiera. Wiedzą o tym bardzo dobrze nie tylko historycy, ale także (a może przede wszystkim) wszelkiej maści politycy i tyrani. Ten, kto ma i snuje opowieść – rządzi (Tokarczuk 2019).

Bibliografia

- Aciman Alexander, Rensin Emmett. 2009. *Twitterature. The World's Greatest Books Retold through Twitter*. London.
- Bard Aleksander, Soderqvist Jan. 2006. *Netokracja. Nowa elita władzy i życie po kapitalizmie*. Piotr Cypriański (przeł.). Warszawa.
- Beer David, Burrows Roger. 2010. „Consumption, Prosumption and Participatory Web Cultures: An Introduction”. *Journal of Consumer Culture* nr 10(1). 3–12.

¹⁴ Próby takich analiz podejmowali między innymi Jay Bolter i Richard Grusin. Por. Bolter, Grusin 2000; Bolter 2000.

- Berger Peter L., Luckman Thomas. 1966. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York.
- Bloom Harold. 1995. *The Western Canon. The Books and School of the Ages*. New York.
- Bolter Jay. 2000. *Writing Space. Computers, Hypertext, and the Remediation of Print*. Mahwah.
- Bolter Jay, Grusin Richard. 2000. *Remediation. Understanding New Media*. Cambridge.
- Bourdieu Pierre. 2001 (wyd. oryg. 1992). *Reguły sztuki. Geneza i struktura pola literackiego*. Andrzej Zawadzki (przeł.). Kraków.
- Burks Alice R., Burks Arthur W. 1988. *The First Electronic Computer: The Atanasoff Story*. Ann Arbor.
- Burzyńska Anna, Markowski Michał Paweł. 2006. *Teorie literatury XX wieku*. Podręcznik. Kraków.
- Campbell-Kelly Martin, Aspray William. 2009. *Computer: A History of the Information Machine*, Westview.
- Ceruzzi Paul E. 1983. *Reckoners: The Prehistory of the Digital Computer*. Greenwood.
- Cohen I. Bernard 1999. *Howard Aiken: Portrait of Computer Pioneer*. Cambridge, MA.
- Davis Philip. 2019. „Moc wspólnego czytania”. *Charaktery* nr 3. 8–13.
- Escarpit Robert. 1980. *Literatura a społeczeństwo*. Janusz Lalewicz (przeł.). W: *W kręgu socjologii literatury. Antologia tekstów zagranicznych t. 1*. Andrzej Mencwel (wstęp, wybór, oprac.). Warszawa. 222–223.
- Fritz W. Barkley. 1996. „The Woman of ENIAC”. *IEEE Annals of the History of Computing*, jesień.
- Gleick James. 2012. *Informacja. Bit, wszechświat, rewolucja*. Grzegorz Siwek (przeł.). Kraków.
- Grajewski Łukasz i in. (red.). 2015. *Tematy modne w humanistyce. Studia interdyscyplinarne*. Toruń.
- Hodges Andrew. 2002. *Enigma. Życie i śmierć Alana Turinga*. Wiktor Bartol (przeł.). Warszawa.
- Holmes Richard. 2010. *Wiek cudów. Jak odkrywano piękno i grozę nauki*. Ewa Morycińska-Dzius (przeł.). Warszawa.
- Hayles N. Katherine. 2002. *Writing Machines*. Cambridge.
- Isaacson Walter. 2011. *Steve Jobs*. Przemysław Bieliński (przeł.). Kraków.
- Iwasiów Inga, Czarska Tatiana (red.). 2005. *Kanon i obrzeża*. Kraków.
- Jack Jordynn. 2009. *Science on the Home Front: American Women Scientists in World War II*. Chicago.
- Jankowicz Grzegorz, Marecki Piotr, Pałęcka Alicja, Sowa Jan, Warczok Tomasz. 2014. *Literatura polska w świetle teorii Pierre’a Bourdieu*. Raport z badań. Kraków.
- Jenkins Henry. 2007. *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*. Małgorzata Bernatowicz, Mirosław Filiciak (przeł.). Warszawa.
- Jones Eric. 2017. *Mark Zuckerberg. A Biography of the Facebook Billionaire*. Kindle edition 9.09.
- Kahney Leander. 2010. *Być jak Steve Jobs*. Krzysztof Dudek (przeł.). Kraków.
- Kerckhove Derrick de. 1996. *Powłoka kultury. Odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości*. Witold Sikorski, Piotr Nowakowski (przeł.). Gliwice.

- Kerckhove Derrick de. 2001. Inteligencja otwarta. Narodziny społeczeństwa sieciowego. Ryszard Glegoła, Andrzej Hildebrandt (przeł.). Gliwice.
- Kowalewski Jacek, Piasek Wojciech (red.). 2010. „Zwroty” badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne. Olsztyn.
- Lalewicz Janusz. 1985. Socjologia komunikacji literackiej. Problemy rozpowszechniania i odbioru literatury. Wrocław.
- Leibovich Mark. 2003. Nowi imperialiści: Bill Gates, Jeff Bezos, Steve Case, Larry Ellison, John Chambers. Paulina Gomulak (przeł.). Warszawa.
- Lessing Lawrence. 2009. Remiks. Aby sztuka i biznes rozkwitały w hybrydowej gospodarce. Rafał Próchniak (przeł.). Warszawa.
- Levinson Paul. 1999. Digital McLuhan: A Guide to the Information Millennium. New York – London.
- Manovich Lev. 2006. Język nowych mediów. Piotr Cypryański (przeł.). Warszawa.
- Maryl Maciej. 2010. „Technologie literatury. Wpływ nośnika na formę i funkcje przekazów literackich”. Pamiętnik Literacki nr 101/2. 157–178.
- Ogonowska Agnieszka. 2004. Przemoc ikoniczna. Zarys wykładu. Kraków.
- Ogonowska Agnieszka. 2007. Między reprezentacją a symulacją. Szkice z socjologii mediów. Kraków.
- Ogonowska Agnieszka. 2013. Polityka (re)prezentacji. Kraków.
- Pawlicka Urszula. 2017. Literatura cyfrowa. W stronę podejścia procesualnego. Gdańsk.
- Rorty Richard. 1998. Konsekwencje pragmatyzmu. Czesław Karkowski (przeł.). Warszawa.
- Rorty Richard. 1999. Obiektywność, relatywizm i prawda. Janusz Margański (przeł.). Warszawa.
- Shapin Steven. 2000. Rewolucja naukowa. Stefan Amsterdamski (przeł.). Warszawa.
- Siuda Piotr. 2012. „Mechanizmy kultury prosumpcji, czy fani i ich globalne zróżnicowanie”. Studia Socjologiczne nr 4(207).
- Spodaryk Mikołaj. 2016. „Literatura postelektroniczna? Od ekranu do kartki papieru, czyli podróż powrotna, z bagażem nowych doświadczeń”. Studia de Cultura nr 8.2.
- Stone Brad. 2014. Jeff Bezos i era Amazona. Grzegorz Kołodziejczyk (przeł.). Warszawa.
- Tapscott Dan, Williams Anthony D. 2008. Wikinomia. O globalnej współpracy, która zmieniła wszystko. Piotr Cypryański (przeł.). Warszawa.
- Tokarczuk Olga. 2019. Czuły narrator. Przemówienie Noblowskie.
- Virilio Paul. 2001 (wyd. oryg. 1988). Maszyna widzenia. W: Widzieć, myśleć, być. Technologie mediów. Andrzej Gwóźdź (red.). Kraków.
- Virilio Paul. 2008 (wyd. oryg. 1977). Prędkość i polityka. Sławomir Królak (przeł.). Warszawa.
- Waldrop M. Mitchell. 2001. „Claude Shannon. Reluctant Father of the Digital Age”. MIT Technology Review, lipiec.
- Wichrowska Elżbieta (red.). 2012. Europejski kanon literacki. Warszawa.
- Żółkiewski Stefan. 1967. „Problemy socjologii literatury”. Pamiętnik Literacki” t. 58, nr 3. 1–30.
- Żółkiewski Stefan. 1973. Kultura literacka 1918–1932. Warszawa.

Żółkiewski Stefan. 1974. Pola zainteresowań współczesnej socjologii literatury. Warszawa.

Żółkiewski Stefan. 1979. Uwagi o semiotycznych aspektach socjologii odbioru tekstów literackich. Warszawa.

Żółkiewski Stefan. 1982. Obiegi społeczne literatury a problem społeczności. Warszawa.

Filmografia

Top Secret Rosies: The Female Computers of WWII. 2002. LeAnn Erickson (reż.).

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie funkcjonalności koncepcji Pierre'a Bourdieu, która – w połączeniu z elementami determinizmu technologicznego (Marshall McLuhan, Paul Levinson, Derrick de Kerckhove) oraz neopragmatyzmu (Richard Rorty) – pozwala kompleksowo opisać współczesne pole literackie w cywilizacji medialnej drugiej dekady XXI wieku. Nie jest to zadanie proste, gdyż współczesna literatura wchodzi w złożone relacje z mediami tradycyjnymi i z nowymi technologiami, co daje się zaobserwować w odniesieniu do wszystkich kluczowych procesów związanych z tym polem. Należą do nich: produkcja, recepcja i strategie użytkowania literatury, a często i konstruowania tekstów w przestrzeniach medialnych, jak również krytyka i działania reklamowo-marketingowe, w których dużą rolę odgrywają współcześnie tak zwani influencerzy (*influencer marketing*). Literatura staje się produktem promowanym zarówno jako dobro luksusowe, jak i element kultury popularnej. Mariaż tych koncepcji jest zatem konieczny, by opisać adekwatnym językiem wszystkie strategiczne elementy tego pola oraz ukazać ich dynamikę w ujęciu procesualnym oraz w perspektywie funkcjonalnej. Obecnie bowiem akcent położony jest nie tyle na badania samych tekstów, ile na ich działanie w przestrzeni kultury, a więc w odniesieniu do odbiorców, użytkowników, czytelników oraz większych grup dyskursywnych, wspólnot neoplemiennych czy demoscepy. Kultura Web 3.0 oraz ramy współczesnej cywilizacji medialnej, w której funkcjonuje wiele tekstów kultury, wymaga uruchomienia także badań z zakresu archeologii mediów, które dostarczają istotnego kontekstu do analiz współczesnego pola kulturowego jako swoisty *background*. Badanie literatury w coraz większym stopniu zdominowane jest przez nowe metodologie medialne, na przykład *software- czy hardware-studies* oraz badania nad platformami medialnymi. Technologia zatem – w myśl twierdzeń deterministów (Marshalla McLuhana, Paula Levinsona, Derricka de Kerckhove'a) – wpływa na formę i treść przekazu, co widać zarówno w odniesieniu do literatury cyfrowej, (post)elektronicznej, jak i do polityki wydawniczej w kontekście książek papierowych, drukowanych, ale też audiobooków i e-booków.

Contemporary strategies of researching literature and literary field in new media circulation. Production – reception – criticism

Abstract

The purpose of this paper is to show the functionality of Pierre Bourdieu's concept, which – in connection with technological determinism elements (Marshall McLuhan, Paul Levinson, Derrick de Kerckhove) and neopragmatism (Richard Rorty) – makes it possible to describe comprehensively the literary field in media civilisation in the second decade of the 21st century. It's not an easy task, because contemporary literature enters complex relationships with traditional media and new technologies, which can be observed with regard to all key processes connected with this field. These include: production, reception, as well as strategies of using literature, and frequently also constructing texts in media space or criticism and advertising-marketing activity, in which a major role is currently played by the so-called

influencers (influencer marketing). Literature becomes a product which is promoted both as a luxurious good and an element of pop culture. Thus, the marriage of those concepts is necessary to describe adequately all the strategic elements of this field and show its dynamics from processual and functional perspectives. Nowadays, the emphasis is placed not so much on researching the texts themselves, but their activity in cultural space, that is in relation to recipients, users, readers and larger discursive groups, neotribal communities or the demoscene. Web 3.0 culture and the frames of contemporary media civilisation, with plenty of culture texts, calls for research from the area of media archaeology, which provides an essential context for analysis of modern culture field as a kind of background. Investigation of literature is increasingly dominated by new media methodologies, e.g. software- or hardware-studies and research into media platforms. According to determinists, such as Marshall McLuhan, Derrick de Kerckhove and Paul Levinson technology influences the form and content of the message, which is visible with regard to digital and (post)electronic literature, as well as publishing policy in the context of paper, printed book and audiobooks or e-books.

Słowa kluczowe: socjologia literatury, Stefan Żółkiewski, pole literackie, Pierre Bourdieu, determinizm technologiczny, technologie literatury, archeologia mediów, neopragmatyzm

Key words: sociology of literature, Stefan Żółkiewski, literary field, Pierre Bourdieu, technological determinism, literary technologies, media archaeology, neopragmatism

Agnieszka Ogonowska – prof. dr hab., dyrektor Ośrodka Badań nad Mediami Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, kierowniczka Katedry Mediów i Badań Kulturowych IFP UP; psycholog i medioznawczyni, zajmuje się teorią mediów, zwłaszcza telewizji i internetu, edukacją medialną oraz komunikacją społeczną i uzależnieniami medialnymi; autorka 13 książek poświęconych tej problematyce oraz redaktorka i współredaktorka kilkunastu monografii wieloautorskich; uczestniczy w projektach międzynarodowych dotyczących psychologii mediów i komunikacji oraz socjokulturowych i psychologicznych aspektów komunikacji medialnej (telewizja i internet); ekspertka Komisji Europejskiej, komitetu ds. UNESCO w Polsce, NCBiR.